

LOOMADE LOOMISEST JA OLEMUSEST SUMERI JA PIIBLI MÜTOLOOGIAS¹

Peeter Espak

Abstract

The Creation of Animals and their Nature in Sumerian and Biblical Mythology

The paper initially discusses some aspects of modern scientific animal-human / non-human-animal studies and determines that the relations with or understandings of “animal” have changed considerably not only in comparison to ancient times but also compared to our near past which makes the analysis of the nature of animals more difficult in Ancient Near Eastern contexts. It is further discussed that animals had many different meanings for the ancient Sumerians. They could be understood in a negative manner and compared to the characteristics of invading and barbaric peoples such as the Gutians. On the other hand, domestic animals were also a source of prosperity and well-being for the mankind. It is determined that there were no large differences between man and animal in the physiological functioning of their bodies – their reproduction and also creation processes were often seen in similar terms. What made animal and human different was their different level of civilisation: man certainly belonged to the higher levels of the civilizational pyramid, being situated directly below gods. It is also concluded that the creation and nature of animals in Sumero-Akkadian contexts was quite similar in the Old Testament stories.

Keywords

Sumerian mythology · creation of animals in religions ·
Old Testament creation stories · comparative mythology ·
Ancient Near Eastern religion

---

¹ Vt Espak 2019, mille täiendatud edasiarendus see artikkel on.

Muistsetes mütoloogiates ja religioonisüsteemides on peaaegu alati kaas paika pandud või siis vähemalt kaude selgitatud ka loomade, lindude või kalade saamislugu ja olemus. Sõltuvalt religioonist on mitmel pool, nagu näiteks Egiptuses, jumalikke jõude kujutatud ka looma kujul ehk zoomorfsetena. Paljudes religioonides ja mütoloogiates, eriti aga just Mesopotaamias, on jumalikke jõude peaaegu eranditult kujutatud inimese vormis. „Loomalikku“ elementi võib aga täheldada ka Mesopotaamias, sest üks peamisi inimese ja jumala eristamise vorme näiteks kunstis oli jumalate kujutamine loomasarvedega või siis sarvedest koosneva krooniga. Ühtegi religiooni- või mütoloogiasüsteemi ei saa sügavuti mõista või analüüsida, kui ei ole proovitud seletada ka inimeste ja jumala(te) suhetumist ja suhteid neid ümbritsevaga, eriti loomulikult teiste elusolenditega. Järgnevalt on püütud anda lühike ülevaade sellest, mil moel seletati inimkonda mittekuuluvaid elusolendeid enda jaoks lahti sumeri-akkadi mütoloogilis-religioosses maailmapildis.

Valdava osa lääneliku maailma linnastumise tõttu on muistne suhe loomade ja inimeste vahel tänaseks suuresti teisenenud. Kui vähesed entusiastid või väiketalupidajad välja jätta, toimub loomakasvatus suurtes tehaseaadsetes asutustes ning keskmisel inimesel puudub peaaegu igasugune otsene kokkupuude lehmade, sigade, lammaste või ka kodulindudega. Väikesel hulgal jahimeestel, kalastajatel, loodusfotograafidel ja -entusiastidel on kindlasti ettekujutus sellest, mis õigupoolest on „loomariik“ ning kuidas ta toimib, kuid suuremal osal linnaelanikest puudub igasugune kontakt nii metsiku loomariigi kui ka koduloomadega. „Loomana“ tunnetatakse eelkõige armsat lemmikkassi või truud koera linna-kodus või siis eksootilist elukat mõnes loomaaias või dokumentaalfilmist. Paljudel lastel üle läänemaailma ja kindlasti juba ka Eestis pole tõenäoliselt enam täit selgust ning mingil osal ehk üldse mitte mingit ettekujutust sellest, kust tulevad munad, piim, liha ja kala. Seega on nüüdisaegne arusaam loomadest ja nende rollist inimesel muutunud radikaalselt mitte ainult sumeri mütoloogia või Vana Testamendi loomislugude kirjapanemise ajaga võrreldes, vaid täielikku elutunnetuse muutumist ja teisenemist võib nii meil kui mujal läänes täheldada ehk isegi paarikümne aasta taguste elutunnetuste ja kogemustega kõrvutades.

Selline mentaliteedimuutus ja arusaamade teisenemine on loomulikult kaasa toonud ka suuri muutusi vastavateemalistes humanitaar-

teadusuuringutes. Teadus analüüsib isegi seda, kuidas harmoniseerida inimeste ja loomade vahelisi suhteid eesmärgiga saavutada positiivseid psühholoogilisi efekte mõlema jaoks. Selline perspektiiv oleks tõenäoliselt olnud täiesti arusaamatu ja mõeldamatu isegi paar aastakümnet tagasi. Teadusuuringutes arutletakse muu hulgas selle üle, kuidas arendada loomakasvatust, mis parandaks loomade arusaamu inimestest, nagu järgnev lause ühest teadusartiklist kujukalt esile toob (Waiblinger *et al.* 2006: 229): „Kodustamine on kahtlemata suurendanud kuulekust, kuid mitmed farmiloomad tunnevad siiani inimese ees hirmu. Esmajoones seetõttu on oluline edendada loomakasvatust, mis edendaks kiiret, efektiivset ja pikaajalist looma ettekujutuse paranemist inimestest“.

Kui muistse Lähis-Ida kuningat või kangelast kujutati tapmas metsikut ohtlikku kiskjat, siis peeti sellist toimimisviisi kangelasteoks ja vaprase demonstreerimiseks. Kangelasele omistati mütoloogias ja avalikus arusaamas eelkõige tsivilisatsiooni ründava kurjuse, metsikuse ja kaose eest kaitsja roll (vt Pongratz-Leisten 2015: 244–258 kuninga rollist jahimehena Uus-Assüüria perioodil). Sama võime vabalt tõdeda ka veel meie lähimineviku maadeavastajate või isegi jahimeeste kohta. Tänapäeva telepublikule võib aga näiteks lõvi või karu tappev jahimees näida eelkõige mõrvarina, kes domineeriva inimliigi esindajana tapab kaitsetut loodust. Samasugust suhtumist võib aga üha rohkem täheldada mitte ainult tänaseks väljasuremisohu sattunud eksootiliste liikide puhul, vaid üleüldiselt kogu eluslooduse kohta; kuni selleni välja, et arutletakse isegi, kas kalasöömine on eetiline ning kuivõrd kala valu või hirmu tunneb. Vähem kui sajand tagasi oli aga veel piisava hulga piima, liha või muude loomsete toodete piisav kättesaadavus pigem elu ja surma küsimus isegi mitmes Euroopa piirkonnas, rääkimata kogu maailmast. Tänapäevane vegan või loomaõiguslane võib aga lehmälüpsmise aktiski näha vägivaldset ja rõhuvat tegu looma vastu, kes tuleks „ahelatest vabastada“, liha või isegi kala söömist aga käsitleda elusa olendi tapmisena. Ka teadusuuringute perifeersel alal on juba tekkinud eraldi uurimisala – antrozooloogia etnobioloogia raames –, mis tegeleb inimese-looma või inimese-mitteinimese suhete uurimisega, mis tihti on omakorda ka otseselt seotud loomaõiguste eest läbiviidava aktivismiga. Kuid arusaam või tunnetus, et loomad olid kunagi „ammu“ osa igapäevaelust, pidevad kaaslased või ka sõbrad, metsloomad aga hoopiski kardetud vaenlased ja vastased, on

selgelt meie elu ja kultuuriruumi tunnetusest kaduma läinud. Mitme nüüdisaegse uurimisala perspektiivist tõlgendatakse inimese-looma suhete ajaloo uurimist eelkõige selle uurimisena, „kuidas loomad on sotsiaalselt konstrueeritud“, kuigi ollakse samas sunnitud küll tõdema, et „ühel tasandil loomad tõepoolest on olemas ka looduses“ (DeMello 2012: 10; 44). Seega püüid selgitada tänapäevasele lugejaskonnale, kelle või millena tunnetasid või mõistsid näiteks vanad sumerlased loomi enda seas ja metsloomi endast väljas, ei ole sugugi lihtsasti täidetav ülesanne, sest suhtumine loomadesse ja arusaam neist erineb tänase inimese mõttemaailmas üpriski radikaalselt.

JoAnn Scurlock kirjutab oma artiklis „Loomad Vana-Mesopotaamia religioonis“: „Vanad Mesopotaamias kujutati kurje vaimu kui „segaolendeid“. Oma jõult inimesed, aga sisuliselt loomalikud oma iseloomult, see tähendab inimese kujuga, aga loomade käte, jalgade ja eriti peadega“ (Scurlock 2001: 361). Selline segaolendist, poolinimesest ja poolloomast kurja vaimu kirjeldus oli aga sumeri kirjanduses kasutusel ka kirjeldamaks vaenulikke hõime või rahvaid, kes muistset Sumerit oma rünnakutega ohustasid (vt Fink 2016: 130; Espak 2016: 78). Parim näide sellisest barbaarse võõrrahva iseloomustusest on gutilaste kirjeldus pikemas sumerikeelses mütoloogilises tekstis „Akkade needmine“, mis on kirja pandud ehk Ur III dünastia alguses või veidi varem, aasta 2100 paiku eKr. Gutilased olid oletatavasti Zagrose mägede piirkonnast Mesopotaamia aladele sisse tunginud nomaadliku eluviisiga, kuid sõjaliselt väga võimas hõimudegrupp, kellel õnnestus 22. saj eKr peaaegu kogu muistse Sumeri ja Akkadi alade hõivamine, kusjuures ka ainsad Sumeri iseseisvaks jäänud riigid olid sunnitud neile andamit maksma (vt täpsemalt Espak 2013 ja Espak 2016). „Akkade needmise“ teksti (Cooper 1983: 11–12) kohaselt on ilma püsiva elupaigata rändrahvad, rohutirtsudega võrreldud gutilased, võimelised küll inimese kombel mõtlema, tundma või tegutsema, kuid nende instinktiivne või siis afektne käitumine sarnaneb rohkem koera omaga ning kehavormidelt meenutavad gutilased pigem ahve (read 155–158):

gu-ti-um^{ki} ùg kéše-da nu-zu
 díim-ma lú-ùlu^{lu} galga/arhus ur-ra úlutim^{u^{gu}ugu₄-bi}
^den-líl-le kur-ta nam-ta-an-è
 ŠID-ŠID buru₅^{mušen}-gen₇ ki àm-ú-ús

Gutilased, rahvas, kes ei tunne püsivat asustust
 Inimese taju/mõttevõimega, kuid koera instinktide/kaastundega,
 kehavormilt ahvi moodi²
 Enlil saatis nad mägedest alla
 Nagu rändtirtsud katavad nad kogu maa

Tekst kirjeldab inimesi teisest rahvusgrupist kui kurje segaolendeid ning eriti just loomadele omistatavad iseloomu, käitumise või välimuse aspektid on välja toodud negatiivsetena. Samas loomulikult oli ja on oma sõjalise ja ründava vastase kirjeldamine poolinimese ja poolloomana olnud täiesti tavapärane iidsetest aegadest peale kuni tänaseni välja. Saame aga tõdeda, et juba vana Sumeri mõttemaailmas tehti selget vahet inimolendi ja loomolendi vahel. Inimesed ja loomad olid küll mõlemad tõlgendatavad elusolendite kategoorias, kuid selle kategooria sees oli oma selge vahe-tegemine ja hierarhia. Inimest peeti eksistentsi kõrgeimaks vormiks ning kõik teised mitteinimesed või teistesse liikidesse kuuluvad maapinnal või Maa (sumeri keeles Ki) sfääris elavad olendid olid inimesest hierarhiliselt madalamal astmel; muidugi peeti kõige mõjuvõimsamateks olenditeks kogu teadaolevas maailmas jumalaid, kellele inimesed omakorda truualamlikult alluma pidid, sõltumata nende tahte või soovide õiglusest või mõistuslikkusest. Olla loom oli aga kindlasti eksistentsi madalam vorm.

Kuid loomadel ja eriti koduloomadel oli loomulikult muistse Mesopotaamia elutunnetuses ja praktilises elus ka teine tähendus, mis neid inimese olemusele lähendas ja sellega sarnastas. Loomad olid külluse allikas ja inimese heaolu garanteerija, neid kujutati tihti ka inimese kaaslaste või sõpradena. Üks kujukamaid tekstinäiteid, kus loomi on eelkõige kujutatud kui viljakuse ja külluse sümboloid ning peaaegu inimkonnaga võrdsetel alustel, pärineb sumeri müüdist „Enki ja maailmakord“. Tekst (Benito 1969) kirjeldab, kuidas tarkuse, käsitöö ja viljakuse jumal Enki on üks universumi paljunemise ja viljakuse tagajaid (read 52–54):

[a-a] ^[d]en-ki ùg numun-a è-ni numun zi hé-i-i
^dnu-dím-mud u₈ zi gá è-ni sila₄ zi hé-ù-tu
 áb numun-a è-ni amar zi hé-ù-tu

² Teksti standardväljaande autor Jerrold S. Cooper tõlgib selle lause (1983: 56): „*With human instincts, but canine intelligence, and monkey's features*“.

Kui isa Enki läheb viljastatud inimeste juurde, tulgu sealt head järglased!

Nudimmud (Enki teine nimi) läheb heade tiinete lammaste juurde, sündigu sealt head talled!

(Enki) läheb tiinete lehmade juurde, sündigu sealt head vasikad!

Vastupidi „Akkade needmisele“, kus kurje röövrahvaid kujutati, kasutades eri metsloomade karakteristikuid, on „Enki ja maailmakorra“ tekstis koduloomi kujutatud sisuliselt inimkonnaga võrdselt. Jumal Enkit ei ole tekstilõigus küll esitatud inimeste või loomade otsese viljastajana, vaid eelkõige viljakuse tagaja või loojana. Tema lähedalolu või õigemini Enki viljastav seksuaalenergia, mille poolest see jumal on tuntud kogu sumeri mütoloogias, suurendab järglaste turvalist sündi ja hilisemat tugevust. Samuti näitab see tekst, et muistsetel mesopotaamlastel olid identsed arusaamad inimese ja looma seksuaalpraktikatest, viljastumis-, rasedus- ja sünniprotsessidest. Seega ei teinud looma ja inimest hierarhilise olulisuse püramiidil erinevaks mitte otseselt nende bioloogilised omadused, vaid kõrgeima olendi staatus pärines eelkõige võimel omada kõrgemal astmel „mõtteeviisi“, „tundmisviisi“ või lihtsalt tsivilisatsiooni ja tsiviliseeritust. Samamoodi polnud ka jumalad inimestest erinevad ja kõrgemad mitte seeläbi, et nad oleks bioloogiliselt inimesest oluliselt erinevad, vaid jumalatel oli miskit enamat kõikidest teistest olenditest – igavene elu ja ülimald jumalikud võimed.

Seda, mis eristas inimest loomast, demonstreerib väga kujukalt tekst, mida tänapäeval tunneme nime all „Debatt vilja ja lamba vahel“ (Alster ja Vanstiphout 1987: 14–15; Lisman: 259–260). Teksti algus kirjeldab, et taevajumal Ani ei olnud veel loomi, vilja ja ka tekstiile loonud ning kogu tsivilisatsioon koos oma reeglite ja tavadega ei olnud veel tekkinud või polnud jumalad seda loonud. Inimkonda (sumeri keeles nam-lú-ùlu) kirjeldatakse kui olendeid, kes söövad loomade kombel rohtu ja joovad veekogudest vett. Eraldi kollektiivterminit loomariigi jaoks sumeri mõttemaailmas ei kohta. Loomi või linde või ka kalu kirjeldatakse eraldi terminitega sõltuvalt sellest, millist olendite klassi (käesolevas tekstis nt *udu* 'lammas') on mingis kontekstis kasutatud (read 20–25):

nam-lú-ùlu u₄ re-a-ke₄-ne
 ninda gu₇-ù-bi nu-mu-un-zu-uš-àm
 túg-ga mu₄-mu₄-bi nu-mu-un-zu-uš-àm
 kalam geš-gen₆-na su-bi mu-un-gen
 udu-gin₇ ka-ba ú mu-ni-ib-gu₇
 a mú-sar-ra-ka i-im-na₈-na₈-ne
 Nende kaugete päevade inimkond
 ei osanud süüa leiba
 ega kanda riideid.
 Nad kõndisid mööda maad palja kehaga,
 nagu lambad nad sõid rohtu oma suuga
 ja jõid vett ojadest.

Sama motiiv kordub ka sumeri loos nüüdisaegse pealkirjaga „Kuidas vili tuli Sumerisse“. Tekst kirjeldab (ETCSL 1.7.6. Vt Lisman 2013: 320) samuti tsivilisatsioonieelset perioodi, kus teravilja, otra ja lina polnud jumalad veel loonud (read 1–2):

ùg-e udu-gin₇ ú ka-ba mu-ni-ib-«ni»-[gu₇]
 u₄ re-a ^dézina še gu nu-[zu]
 Inimesed sõid oma suuga rohtu nagu lambad
 Neil kaugeil päevil nad ei tundnud teravilja, otra ega lina

Seega näemegi ühte traditsiooni sumeri mütoloogias, kus oli tavaks eeldada, et enne seda, kui jumalad olid loonud kõikvõimalikud inimesele tarvilikud taimed ja loomad, elasid ka inimesed sarnaselt loomadega. See, mis jumalate maailma loomise ja kujundamise protsessis muutis inimese inimeseks – tegi ta kõrgemaks loomast –, oligi just inimestele antud tsivilisatsioon; sealjuures võime ise pidada loomi ja kasvatada taimi.

Sumeri kirjanduses ei ole säilinud eriti palju tekste, kus oleks arutletud loomade loomise üle, samas kui inimese loomise müüte on tänaseks leitud ja tõlgitud märksa rohkem. Tuntuimateks inimese loomise lugu kajastavateks tekstideks on kahtlemata müüdid „Enki ja Ninmah“, „Enki reis Nippurisse“, KAR 4 ja akkadikeelne „Atrahasis“ (eesti keeles ülevaateks Espak 2010). Inimene loodi sumeri mütoloogia kohaselt eelkõige jumaluste teenriks või lausa orjaks – selleks, et vähem tähtsad jumalad ei

peaks ise füüsilist tööd tegema, tähtsamatele jumalustele toitu hankima ja eluasemeid ehitama, oli vaja alama klassi olendeid, kes selle töö ära teeks. Teise mütoloogilise traditsiooni kohaselt tekkis aga inimene hoopiski sarnaselt taimedega, kasvas või murdis end läbi maapinna, kuid ka sel juhul siiski jumalate plaani ja idee kohaselt. Loomade loomise kohta detailsem mütoloogiline info siiani puudub, aga selle kohta on säilinud piisavalt lühikirjeldusi, et saaksime vähemalt ligikaudse pildi sellest, millised võisid olla muistsed ettekujutused.

Üks tekst, kus on koos kirjeldatud nii inimkonna kui ka loomade loomist, on „Sumeri veeuputuslugu“, millest hiljem sai ka Vana Testamendi Noa laeva lugude inspiratsiooni või võimalik, et ka otsese mahakirjutamise allikas. Ka Veeuputusloo teksti (Jacobsen 1981. Vt Lisman 2013: 318) kohaselt loodi enne inimene ja alles siis loomad (read 11–14):

an^den-líl^den-ki^dnin-hur-sag-gá-ke₄
 sag-gi₆-ga mu-un-dím-eš-a-ba
 nì-gilim ki-ta ki-ta mu-lu-lu
 máš-anše níg-úr-4 edin-na me-te-a-aš bí-íb-gál
 An, Enlil, Enki ja Ninhursag;
 kui nad olid loonud mustpeade (st sumerid) rahva;
 väiksed loomad, kes maa seest välja tulid, panid nad maa seest välja
 tulema.
 Kariloomad, neljajalgseid stepiolendid, nagu on vajalik, nad sinna
 tekitasid.

Inimesed, selles tekstis sumerlased (sumeri keeles 'mustpead', sag-gi₆-ga), luuakse (sumeri 'looma'/'vormima', dí_m) kollektiivselt taevajumal Ani, kuningavõimu ja inimkonna peajumala Enlili, tarkuse, käsitöö ja viljakuse jumala Enki ning viljakusjumalanna Ninhursagi poolt (vt Espak 2015: 58). Sama jumalate seltskond tekitab või asetab ka kõikvõimalikud loomad maa peale; või siis nende soovil tulevad või kasvavad need välja maa pinnasest. Peaaegu sarnase loomisprotsessi leiab ka „Debatist vilja ja lamba vahel“, kus loomise või siis ilmumise protsess toimub samuti jumalate kollektiivse otsuse või loomistegevuse kaudu. Nii vili kui ka lammas loodi või pandi ellu tekkima jumalate poolt kollektiivselt jumalate pühal mäel, mida sumeri mütoloogias peetakse tihti nii jumalate

sünnikoduks, kokkusaamispaigaks kui ka loomisaktide toimumispaigaks (read 26–27):

u₄-ba ki-úlutim digir-re-e-ne-kam
 é-bi du₆ kù-ga u₈ ^dézina-bi mu-un-se₁₂-eš-àm
 Sel ajal, jumalate sünnipaigas,
 nende oma kodus, pühal mäel, nad vormisid lamba ja vilja

Samasugune loomisprotsessi loogika esineb ka hilisemas KAR 4 nime all tuntud loomismüüdis, kus küll loomade loomist pole eraldi mainitud (vt Lisman 2013: 335: *rev.* 20–21). Väga sarnane inimese ja üldse uute olendite loomise kontseptsioon on lisaks Veeuputusloo inimeste ja loomade loomise looga näiteks ka veel sumeri müüdis „Enki reis Nippurisse“ (Ceccarelli 2012) ja „Kõpla laulus“ (Pettinato 1971: 82–85; Lisman 2013: 324–325), kus loomist algatavaks jõuks näib olevat aga jumal Enlil üksi:

Enki reis Nippurisse, rida 3:
 ùg-e ú-šim-gen₇ ki in-dar-ra-ba
 Inimesed kasvasid/murdsid välja maa seest nagu taimed

Kõpla laul, rida 3:
^den-líl numun kalam-ma ki-ta è-dè
 Enlil, selleks et panna maa seeme maa seest välja tulema

Looma loomist käsitööakti kaudu on kirjeldatud sumeri müüdis „Ninurta ja kilpkonn“ (Alster 2006), kus Enki loob või vormib kilpkonna, et saada vastu sõja- ja viljakusjumal Ninurtale. Kilpkonn luuakse maa-aluse tarkuste ja maagia piirkonna jumala Enki elupaika Abzut ümbritsevat savi kasutades (rida 36):

^den-ki-ke₄ im abzu-a ba-al-gu₇ ba-da-an-dím
 Enki, kasutades Abzu savi, löi/vormis kilpkonna

Loomine käsitööd kasutades ja Abzu savi abiks võttes on sumeri mütoloogias eriti tuntud alates müüdist „Enki ja Ninmah“ (Ceccarelli 2016), kus inimene luuakse savi ja võimalik, et jumaliku vere kokkusegamisel (Espak

2015: 160) sarnaselt kasvõi savist kujude või keraamika voolimisega. Kilp-konna loomisel pole aga peale savi nimetatud ühtegi teist jumalikku elementi, nagu näiteks jumalik veri, jumalik liha või siis ka eluhingus, mis esinevad erinevates inimeseloomisemüütides, nagu „Enki ja Ninmah“, „Atrahasis“, „Enuma eliš“ või ka Vana Testamendi „Genesis“.

Ühes mütoloogilises tekstis nüüdisaegse pealkirjaga „Enlil E-kuri templis“ (Enlil hümn A: Reisman 1969; ETCSL 4.05.1) kirjeldatakse aga seda, kuidas jumal Enlil võib luua küllust ja anda ka olenditele elu, kasutades nn jumalikku sõna (sumeri inim; vt selle kontseptsiooni kohta täpsemalt Espak 2010 ja 2012). Võimalik, et tekstis on mõeldud just ka loomade loomist või ellukutumist jumal Enlili poolt, kuid seda lõiku võib ka tõlgendada moel, et Enlil pigem garanteerib kõikide loomade viljakust oma ülivõimsa ja viljastava sõnaga (read 151–153):

[inim]-zu a-eštub zi kur-kur-ra-kam
 nì-zi-gál nì-ki' u₅-a
 zi du₁₀-ga ú-šim im-da-pa-an-pa-an
 Su sõna on varajane tulvavesi, maade elu,
 mis elusolendid ja loomad (teeb), sigima paneb,
 roheluses elavalt hingama paneb.

KAR 4 loomismüüt, mis on säilinud hilisematest ümberkirjutustest ja võib põhineda mõnel ligikaudu Larsa-aegsel varasemal tekstil, kirjeldab inim-konna loomist üpris sarnaselt müüdiga „Enki ja Ninmah“. Kummaski müüdis pole kirjeldatud loomade loomist. Samas jällegi on KAR 4 tekstis selgelt kirjeldatud (Lisman 2013: 334) inimkonna olemasolu mõtet nagu ka loomade „kohta maailmas“ seondult inimestega. Inimese – müüdi kontekstis võimalik, et esimeste inimeste Ullegarra ja Annegarra – eesmärgiks ongi hoolitseda loomade eest ja teha maa viljakaks. Nagu sumeri mütoloogia rõhuasetustes ikka alati nähtav on: inimesed peavad loomulikult nii loomakasvatuse kui ka põlluharimisega tegelema eelkõige jumalate hüvanguks (read 52–55):

^dul-le-gar-ra an-né-gar-ra
 mu-ne-ne ì-pà-da
 gu₄ udu máš-anše ku₆ mušen-ne-ta-a

hé-gál kalam-ma zil-zil-e-dè
 Ullegarra ja Annegarra
 olgu nende nimed;
 tehku nad lehmad, lambad, kariloomad, kalad, linnud
 ja maa viljakuse rohkeks/suureks!

KAR 4 müüdi, kuid tegelikult kogu varasema sumeri-akkadi mütoloogia loomade loomise nagu ka olemuse lugu on selgelt väga sarnane ka Genesisi raamatu loomade loomise looga. Esmalt luuakse loomad ja siis alles vormitakse inimene. Loomi kirjeldatakse kui maa seest välja tulevaid olendeid nagu mitmes sumeri müüdiski (Genesis 1:24: גִּמְשׁ חַיָּה לְמִינֶהָ: וְכָל הַבְּהֵמָה הַשָּׂדֵה וְכָל הַצֹּדֵף וְכָל הַחַיָּה אֲשֶׁר יִצְרָא). Sarnaselt antakse ka ülemvõim või siis hoolitsemis- ja pidamiskohustus loomade või õigemini kogu maa ja loodu üle inimese hoida ja kanda. Inimene on nii sumeri kui ka Vana Testamendi mütoloogias maa ülevaataja jumalate või Jumala soovil ja hüvanguks. Kuigi Vana Testamendi jumal on erinevalt immanentsetest inimestega samas geograafilises maailmas elavatest sumeri jumalatest selgelt erinev teispoolsuses resideeruv transtsendentne olend ja ka ainus olend loomise taga erinevalt sumeri mütoloogia jumalate paljususest, on Genesis 1:20–30 loomade ja inimeste loomise lugu oma eluhoiakutelt kui ka protsessikirjeldustelt peaaegu samane varasema materjaliga:

Ja Jumal ütles: „Vesi kihagu elavaist olendeist, ja maa peal lennaku linnud taeva laotuse poole!” Ja Jumal lõi suured mereloomad ja kõikisugu elavad olendid, kellest vesi kihab, nende liikide järgi, ja kõikisugu tiibadega linnud nende liikide järgi. Ja Jumal nägi, et see oli hea. Ja Jumal õnnistas neid ja ütles: „Olge viljakad ja teid saagu palju, täitke mere vesi, ja lindusid saagu palju maa peale!” Siis sai õhtu ja sai hommik – viies päev. Ja Jumal ütles: „Maa toogu esile elavad olendid nende liikide järgi, kariloomad ja roomajad ja metsloomad nende liikide järgi!” Ja nõnda sündis: Jumal tegi metsloomad nende liikide järgi, ja kariloomad nende liikide järgi, ja kõik roomajad maa peal nende liikide järgi. Ja Jumal nägi, et see oli hea. Ja Jumal ütles: „Tehkem inimesed oma näo järgi, meie sarnaseks, et nad valitseksid kalade üle meres, lindude üle taeva all, loomade üle ja kogu maa üle ja kõigi roomajate üle, kes maa peal roomavad!” Ja Jumal lõi inimese oma näo järgi, Jumala näo järgi lõi ta tema, ta lõi tema meheks ja naiseks. Ja Jumal õnnistas neid, ja Jumal ütles neile: „Olge viljakad ja

teid saagu palju, täitke maa ja alistage see enestele; ja valitsege kalade üle meres, lindude üle taeva all ja kõigi loomade üle, kes maa peal liiguvad!” Ja Jumal ütles: „Vaata, mina annan teile kõik seemet kandvad taimed kogu maal, ja kõik puud, mis kannavad vilja, milles on nende seeme; need olgu teile roaks! Ja kõigile loomadele maa peal ja kõigile lindudele taeva all ja kõigile roomajaile maa peal, kelles on elav hing, annan ma kõiksugu haljast rohtu toiduks.” Ja nõnda sündis.

Lõppjärelendusena võiksime väita, et muistsed mesopotaamlased või õigemini kirjutajad ja preestrid, kes on eespool analüüsitud tekstide autoriteks, ei näinud mingit erinevust loomade või inimeste loomise protsesside juures. Mõlemad kas kasvasid või siis murdsid läbi maapinnast (algsest emajumalanna Ki pinnasest või üsast) jumalate soovi kohaselt või vormitid nad teise traditsiooni kohaselt käsitööna jumalike jõudude poolt. Ühtlasi

saame ka järeltada, et maailma mõisteti kui hierarhilist püramiidi või struktuuri, mis on erakordselt sarnane rohkem kui 5000 aastat vanal Uruki vaasil portreeterituga. Kõige all oli vesi oma viljastava toimega, järgnevas sektoris näeme taimi ja siis loomi, kes omakorda taimedest toitu saavad. Ülemistes sfäärides on aga inimesed, kes kõigest allpool olevast toituvad ja kõike elusloodust vastavalt jumalate soovile hooldavad ja harivad. Kõige ülemistes sfäärides on aga jumalused, kes omakorda toituvad ja elatuvad kogu allpool oleva madalama taime-, looma- ja inimriigi pakutavatest hüvedest.

Ilma jumalate loodud ja paikapandud tsivilisatsioonita inimene on oma olemusest võrdväärne loomaga, kes on omakorda

aste ülevalpool taimedest. „Inimlik“ või „inimeselikkus“ saabus aga tsivilisatsioonireeglite omandamise või vastuvõtmisega. Leiva tegemine ja söömine, riiete kandmine, toitumine sööginõudest – kõik need oletatavasti jumalate poolt enda elukorraldusele vastavalt ka inimestele määratud nähtused eristasid aga inimkonda loomariigist. Füüsilise kehana või „bioloogiliselt“ ei olnud aga loom ja inimene erinevad – ega isegi jumalad mitte. Kõik nad sõid, paljunesid ja käitusid teatud juhtudel sarnaselt. Jumalad, kes said aga kasu kõikidest taime- ja loomariigi andidest, mida inimene omakorda jumalate jaoks hooldas, olid hierarhilise püramiidi tipus.

Bibliograafia

- Alster, Bendt. 2006. „Ninurta and the Turtle: On Parodia Sacra in Sumerian Literature“. *Cuneiform Monographs*, 35: 13–36.
- Alster, Bendt; Vanstiphout, Herman L. J. 1987. „Lahar and Ashnan.“ Presentation and Analysis of a Sumerian Disputation“. *Acta Sumerologica*, 9: 1–43.
- Benito, Carlos Alfredo. 1969. „Enki and Ninmah“ and „Enki and the World Order“. Ph.D. dissertation. University of Pennsylvania.
- Ceccarelli, Manuel. 2012. „Enkis Reise nach Nippur“, ed. C. Mittermayer, S. Ecklin. *Altorientalische Studien zu Ehren von Pascal Attinger. mu-ni u₄ ul-li₂-a-aš ga₂-ga₂-de₃*. Orbis Biblicus et Orientalis, 256: 89–118. Göttingen: Academic Press Fribourg / Vandenhoeck & Ruprecht.
- Ceccarelli, Manuel. 2016: *Enki und Ninmah, eine mythische Erzählung in sumerischer Sprache*. Orientalische Religionen in der Antike, 16. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Cooper, Jerrold. 1983. *The Curse of Agade*. Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press.
- DeMello, Margo. 2012. *Animals and Society: An Introduction to Human-animal Studies*. New-York: Columbia University Press.
- Espak, Peeter. 2010. „Inimeseloomise müüt Lähis-Idas. Genesis 4: 1 tähendusest“. *Akadeemia*, 10: 1791–1840.
- Espak, Peeter 2010a: „Üks Uku Masingu varajane teooria numinoosset“. *Usuteaduslik Ajakiri*, 61: 98–111.

- Espak, Peeter. 2012. „Sumerian inim, Hebrew יהוה דבר and Polynesian Mana in Early Theories of Uku Masing“. *Ideas of Man in the Conceptions of the Religions*, edd. Tarmo Kulmar, Rüdiger Schmitt. Forschungen zur Anthropologie und Religionsgeschichte (FARG) 43: 71–85. Münster: Ugarit-Verlag.
- Espak, Peeter. 2013. „Sumeri vabastaja kuningas Utu-hegal, jumaliku õigluse taastaja“. *Tuna. Ajalookultuuri Ajakiri*, 2, 7–15.
- Espak, Peeter. 2015. *The God Enki In Sumerian Royal Ideology and Mythology*. Philippika – Altertumswissenschaftliche Abhandlungen / Contributions to the Study of Ancient World Cultures, 87. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Espak, Peeter. 2016. „The Establishment of Ur III Dynasty. From the Gutians to the Formation of the Neo-Sumerian Imperial Ideology and Pantheon“. *Kings, Gods and People. Establishing Monarchies in the Ancient World*, edd. Thomas R. Kämmerer, Mait Kõiv, Vladimir Sazonov. Alter Orient und Altes Testament, 390 / Acta Antiqua Mediterranea et Orientalia, 4: 77–108. Münster: Ugarit-Verlag.
- Espak, Peeter. 2019. „Creation of Animals in Sumerian Mythology“. *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, edd. Raija Mattila, Sanae Ito, Sebastian Fink. Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History: 303–311. Wiesbaden: Springer Verlag.
- Fink, Sebastian. 2016. „Battle and War in the Royal Self-Representation of the Ur III Period“. *Kings, Gods and People. Establishing Monarchies in the Ancient World*, edd. Thomas R. Kämmerer, Mait Kõiv, Vladimir Sazonov. Alter Orient und Altes Testament, 390 / Acta Antiqua Mediterranea et Orientalia, 4: 109–134. Münster: Ugarit-Verlag.
- Jacobsen, Thorkild. 1981. „The Eridu Genesis“. *Journal of Biblical Literature*, 100: 513–529.
- Lisman, Jan J. W. 2013. *Cosmogony, Theogony, and Anthropogeny in Sumerian Texts*. Alter Orient und Altes Testament, 409. Münster: Ugarit-Verlag.
- Pettinato, Giovanni. 1971. *Das altorientalische Menschenbild und die sumerischen und akkadischen Schöpfungsmythen*. Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Heidelberg: Carl Winter – Universitätsverlag.
- Pongratz-Leisten, Beate. 2015. *Religion and Ideology in Assyria*. Studies in Ancient Near Eastern Records, 6. Boston / Berlin: De Gruyter.

- Scurlock, Joann. 2001. „Animals in Ancient Mesopotamian Religion“. A *History of the Animal World in the Ancient Near East*, ed. B.J. Collins. Handbook of Oriental Studies: 361–388. Leiden: Brill.
- Waiblinger, Susanne; Boivin, Xavier; Pedersen, Vivi; Tosi, Maria-Vittoria; Janczak, Andrew M.; Visser, E. Kathalijne; Jones, Robert Bryan. 2006. „Assessing the human–animal relationship in farmed species: A critical review“. *Applied Animal Behaviour Science*, 101: 185–242.

Veebiviide

- ETCSL: J. A. Black – G. Cunningham – J. Ebeling – E. Fluckiger-Hawker – E. Robson – J. Taylor – G. Zólyomi. *The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature* (<http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/>). Oxford, 1998–2006 (25.10.2019)